

Bilaga 1- Remissvar Rev E

PM 2023-07-01 ang

Kränkning av mänskliga rättigheter vid vindkraftsetableringar

Ordkombinationen ”mänskliga rättigheter” har en högtidlig klang men associerar dessvärre även till kränkningar och andra obehagliga företeelser i länder med auktoritär regim. Att den humanitära stormakten Sverige inte förmår att hålla rent framför egen dörr är en tanke så obehaglig att den tangerar det omöjliga. Inte kan väl Sverige medvetet och systematiskt kränka enskilda individers mänskliga rättigheter.

Nu är det emellertid så att grundläggande mänskliga rättigheter och friheter har fått en juridisk definition – i Regeringsformen, i Europakonventionen och i EU-Statgan. Här finns tydliga rättsliga rekvisit och här finner vi dessvärre en obehaglig sanning när det gäller ordningen i Sverige vid etablering av storskalig vindkraft.

Innan jag går in på vad dessa regelverk innehåller finns anledning att närmare beskriva hur en vindkraftsetablering går till, vilken omgivningspåverkan en vindkraftsetablering har och den närmare innebörden av ett miljötilstånd.

Hur går en vindkraftsetablering till?

Upptakten till en vindkraftsetablering är att ett projekteringsbolag bjuder in till samråd med ”särskilt berörda” i närområdet, där en del efter hand kommer att betraktas som ”sakägare”. Någon sakägarförteckning upprättas emellertid inte och urvalet av ”sakägare” är till stor del slumpmässigt. Den som ingår i kretsen sakägare kommer att ha talerätt i tillståndsförfarandet. Den som inte tillhör denna krets är inte partsbehörig med den totala rättslöshet som följer av detta. Att ha talerätt i tillståndsförfarandet innebär inte att man som sakägare har rätt att framställa några ersättningsanspråk.

Efter det inledande samrådet börjar ett förfarande som syftar till att omdana bygden där människor bor och verkar. Utredning om verksamhetens oskadlighet åvilar exploitören. Tidsåtgången från samråd till driftsatt anläggning är i normalfallet 10-15 år.

Vindindustrin har under de senast 20 åren gått från att uppföra enstaka vindkraftverk med en totalhöjd om kanske 70 m till att bli industrizoner med kanske 100 verk, med en totalhöjd om 300 m, industrizoner som tar i anspråk många kvadratkilometer landareal och där vindkraftverken kommer att dominera området. En vindkraftsanläggning genererar buller, skuggbildning och skarpt blinkande vitt ljus nattetid. Rotorbladens rörelser fångar ögats uppmärksamhet. Säkerhetskrav och omdaning av naturen medför att stora områden som tidigare varit allemansrättsligt tillgängliga inte längre inbjuder till besök. Fåglar, fladdermöss, insekter och fauna kommer att påverkas av etableringen.

Det här medför sammantaget att fastigheter i den planerade vindindustrins närområde på grund av den planerade ändrade markanvändningen – från skogsbruk till industrianvändning – faller i värde. En del småhusfastigheter i vindkraftverkens omedelbara närhet blir i praktiken osäljbara. Hur vindkraftsetableringar påverkar värdet på fastigheter inom påverkansområdet har utretts av prof Mats Wilhelmsson KTH och prof Hans Westlund, KTH.¹ Studien grundas på samtliga ca 100 000 fastighetsförsäljningar i Sverige under en treårsperiod. Slutsatsen är att en vindkraftsetablerings värdepåverkan på enskilda fastigheter ökar med antalet verk, verkens höjd och närhet till närmaste verk. Värdenedgången kan enligt studien uppgå till 40 %. Om man gör en försiktig skattning med utgångspunkt i KTH-utredningen har den hittillsvarande vindkraftsutbyggnaden orsakat ett värdefall på näraliggande fastigheter om minst 100 miljarder kronor.

Majoriteten av Sveriges befolkning bor sedan länge i städer. Vindindustrins negativa sidor har inte drabbat stadsbor – förrän nu. Den massiva utbyggnaden av vindkraft som skett under senare år tar i anspråk också stads- och tätortsnära landsbygd. Områden där fastighetspriserna är höga och där människor som arbetar i staden av olika skäl funnit platsen för ett "livsstilsboende".

---

¹ The Socio-Economic Cost of Wind Turbines: A Swedish Case Study.

Den nuvarande ordningen innebär att staten, genom gällande regelverk som möjliggör en ändrad markanvändning – från skogsbruk till industri användning – med myndigheters och domstolars medverkan, de facto tillåter en tvångsvis värdeöverföring från småhusägare till vindkraftsexploatören. Den ordningen strider mot egendomsskyddet i Regeringsformen, i Europakonventionen och i EU-Statgan. Den skada som en vindkraftsetablering indirekt orsakar är i rättslig mening avsiktlig eftersom den är en förutsebar effekt av etableringen. Jag återkommer nedan till en närmare analys i den delen.

Det är inte möjligt att avgöra när i tiden värdeförstöringen på näraliggande småhusfastigheter inträffar, eller med vilka belopp. Uppenbart är emellertid att fel i en fastighet enligt gällande rättsordning kan föranledas av t ex för säljaren kända framtida orsaker till buller och andra emissioner, utanför den egna fastighetens gränser² även om orsaken (motocrossbana) inte gjorde sig påmind eller ens vara rättsligen fastställd vid försäljningstillfället (trafikplats). Det innebär att den som avser att sälja sin fastighet måste upplysa köparen om en förestående vindkraftsetablering i fastighetens närområde när projektet offentliggjorts, t ex genom en inbjudan till samråd. Det i sin tur kommer att reducera antalet presumtiva köpare vilket i sin tur kommer att sänka priset på fastigheten. Fastighetsmäklare har i detta sammanhang uttalat att intresset för att köpa en fastighet inom närområdet för en vindkraftsetablering i dagsläget i stort sett är noll.

I Miljöbalken (MB) 32 kap finns bestämmelser om bl a skadeståndsskyldighet för den som driver en miljöfarlig verksamhet för skador som orsakas av den miljöfarliga verksamheten. Storskalig vindkraft är per definition miljöfarlig verksamhet men det löser inte problemet. Att inbjuda till samråd för etablering av en miljöfarlig verksamhet är inte miljöfarlig verksamhet och omfattas därför inte av bestämmelserna i MB 32 kap. Inte heller är det miljöfarlig verksamhet att driva ett tillståndsärende hos Miljöprövningsdelegationen (MPD) eller vid fullföljd hos överprövande domstolar. MB 32 kap träder i kraft först den dag vindkraftverken är byggda och tagna i drift – dvs när det bedrivs en miljöfarlig verksamhet.

---

² Se NJA 2007 s 86 motorcrossbana och NJA 1981 s. 894 trafikplats. Se även NJA 1934 s. 533 NJA 1961 s. 137 NJA 1964 s. 239 NJA 1981 s. 815 NJA 1985 s. 274 NJA 1991 s. 808

Tillståndsförfarandet tar lång tid i anspråk, ofta på grund av att sökandens utredning behöver kompletteras i olika omgångar. Vanligt är också att "teknikutveckling" föranleder sökanden att begära omprövning av tidigare lämnat tillstånd för att få bygga högre verk med längre rotorblad och högre verkningsgrad, med större omgivningspåverkan som följd.

När miljötillstånd väl lämnats vill exploatören ha tid för att bygga och driftsätta den tillståndsgivna anläggningen. Se t ex Holmens ansökan om tillstånd för att få utföra en vindkraftsetablering vid Klintaberget i norra delen av Norrköpings kommun³.

Därtill kommer att sökanden inte har någon skyldighet att utnyttja sökt tillstånd. Vad det handlar om är en ensidig option – utan någon egentlig motprestation – där sökanden under många år har möjlighet att ta ställning till huruvida ett beviljat tillstånd (av rent affärsmässiga skäl) skall utnyttjas.

Det här är ett förfarande som kränker närboendes egendomsskydd.

I Sverige finns numera ett starkt skydd för enskild äganderätt. Nedanstående bestämmelser iakttas över huvud taget inte vid vindkraftsetableringar – dvs innan anläggningen driftsatts.

Regeringsformen 2 kap. 15 § Egendomsskydd och allemansrätt

- Vars och ens egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Den som genom expropriation eller något annat sådant förfogande tvingas avstå sin egendom ska vara tillförsäkrad full ersättning för förlusten. Ersättning ska också vara tillförsäkrad den för vilken

---

³ Länsstyrelsen i Östergötland dnr 19201-2021, gällande Klintaberget. Jag bifogar utdrag ur Holmens ansökan i den del som avser Igångsättningsstad sid 20 – 21 i ansökan. Bilaga

det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på sådant sätt att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras eller att skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av fastigheten. Ersättningen ska bestämmas enligt grunder som anges i lag. Vid inskränkningar i användningen av mark eller byggnad som sker av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl gäller dock vad som följer av lag i fråga om rätt till ersättning. Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten oberoende av vad som föreskrivits ovan.

Regeringsformen 11 kap. 14 § Lagprövning

- Finner en domstol att en föreskrift står i strid med en bestämmelse i grundlag eller annan överordnad författning får föreskriften inte tillämpas. Detsamma gäller om stadgad ordning i något väsentligt hänseende har åsidosatts vid föreskriftens tillkomst. Vid prövning enligt första stycket av en lag ska det särskilt beaktas att riksdagen är folkets främsta företrädare och att grundlag går före lag.

Europakonventionen Första tilläggsprotokollet – egendomsskyddet Art 1

- ”Varje fysisk eller juridisk person skall ha rätt till respekt för sin egendom. Ingen får berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som anges i lag och i folkrättens allmänna grundsatser.”

Nuvarande förfarande vid vindkraftsetableringar strider mot enskildas egendomsskydd på så sätt att den som råkar hamna i påverkansområdet av en vindkraftsetablering tvingas godta att grannfastighetens markanvändning ändras på ett sätt som avsevärt påverkar värdet av den egna fastigheten, utan tillgång till rättsmedel eller en rättvis rättegång inom skälig tid.

Europakonventionen art 6

- Var och en skall, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och

offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag. Domen skall avkunnas offentligt, men pressen och allmänheten får utestängas från förhandlingen eller en del därav av hänsyn till den allmänna moralen, den allmänna ordningen eller den nationella säkerheten i ett demokratiskt samhälle, eller då minderårigas intressen eller skyddet för parternas privatliv så kräver eller, i den mån domstolen finner det strängt nödvändigt, under särskilda omständigheter när offentlighet skulle skada rättvisans intresse.

Den drabbade har inte tillgång till en rättvis rättegång inom skälig tid.

Europakonventionen art 13

- Var och en, vars i denna konvention angivna fri- och rättigheter kränkts, skall ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet och detta även om kränkningen förövats av någon under utövning av offentlig myndighet.

Den drabbade har inte tillgång till rättsmedel över huvud taget.

EU-stadgan art 17

- Rätt till egendom 1. "Var och en har rätt att besitta lagligen förvärvad egendom, att nyttja den, att förfoga över den och att testamentera bort den. Ingen får berövas sin egendom utom då samhällsnyttan kräver det, i de fall och under de förutsättningar som föreskrivs i lag och mot rättmätig ersättning för sin förlust i rätt tid."

Det finns ingen rättslig möjlighet för den drabbade att få ersättning.

EU-stadgan art 47 - Rätt till ett effektivt rättsmedel och till en opartisk domstol

- Var och en vars unionsrättsligt garanterade fri- och rättigheter har kränkts har rätt till ett effektivt rättsmedel inför en domstol, med beaktande av de villkor som föreskrivs

i denna artikel. Var och en har rätt att inom skälig tid få sin sak prövad i en rättvis och offentlig rättegång och inför en oavhängig och opartisk domstol som har inrättats enligt lag. Var och en ska ha möjlighet att erhålla rådgivning, låta sig försvaras och företrädas. Rättshjälp ska ges till personer som inte har tillräckliga medel, om denna hjälp är nödvändig för att ge dem en effektiv möjlighet att få sin sak prövad inför domstol.

Nuvarande förfarande svarar inte mot denna grundläggande rättighetskatalog.

Sammanfattningsvis innebär det sagda att den nuvarande ordningen vid etablering av storskalig vindkraft inte tillgodoser det egendomsskydd som ovanstående regler garanterar. Även om en fastighet fysiskt inte övergår från ägaren till vindkraftsexploatören innebär det nuvarande förfarandet att fastighetens värde tvångsvis överförs från ett subjekt till ett annat, utan att den drabbade erhåller någon kompensation över huvud taget, och utan möjlighet för den drabbade att skydda sina civila rättigheter vid en rättvis rättegång inom skälig tid.

- Den drabbades civila rättigheter har kränkts genom att värdet på hans egendom sänkts på grund av att markanvändningen på näraliggande fastighet ändrats;
- Den drabbade har inte tillgång till något rättsmedel;
- Den drabbade kan inte föra talan vid en opartisk domstol inom skälig tid;

Denna kränkning har staten ansvar för genom att tillåta vindkraftsexploatören

- Att offentliggöra allvarligt menade planer på ändrad markanvändning, från skogsbruk till industri, genom att inbjuda de drabbade till samråd om ett storskaligt vindkraftsprojekt i närområdet,
- utan att ha lämnat tydliga föreskrifter i lag eller annan författning om skyldighet för exploatören att identifiera, beskriva och bedöma projektets påverkan på värdet på de drabbades fastigheter,

- med uppgift om hur och med vilka belopp en eventuell värdeförsämring kommer att ersättas av exploatören

Jag noterar här att denna underlåtenhet även innefattar ett tydligt brott mot MKB-direktivet art 3.1.d.⁴

- ”Miljökonsekvensbedömningen ska i varje enskilt fall på ett lämpligt sätt identifiera, beskriva och bedöma de betydande direkta och indirekta effekterna av ett projekt beträffande.... d) materiella tillgångar, ...”.

Detta krav på konsekvensanalys för näraliggande fastigheter har såvitt jag känner till aldrig ställts av tillståndsgivande myndigheter och/eller domstolar.

Vad gör vi nu?

Det finns numera en tydlig anvisning i skadeståndslagen 3 ka 4 §.

- Staten eller en kommun ska ersätta personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada och skada på grund av att någon kränks på sätt som anges i 2 kap. 3 §, om skadan uppkommit till följd av att den skadelidandes rättigheter enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna har överträtts från statens eller kommunens sida, och annan ideell skada som uppkommit till följd av en såd rättighetsöverträdelse. Skadestånd enligt första stycket ska endast utges i den utsträckning det är nödvändigt för att gottgöra överträdelsen.

Det finns också ett prejudikat Sporrang Lönröth vs Sverige, ECHR 23 Sep 1982 Balance of Interests in peaceful enjoyment claim (Plenary Court), vilket tydliggör statens ansvar enligt Europakonventionen för kränkning av egendomsrätten.

Att rikta skadeståndskrav mot staten och/eller den kommun som tillstyrkt anläggningen är därför en möjlig väg för drabbade fastighetsägare. Den är emellertid dyr och tidskrävande.

---

⁴ EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS DIREKTIV 2011/92/EU av den 13 december 2011 om bedömning av inverkan på miljön av vissa offentliga och privata projekt

Dessutom innebär den att skattemedel fortsätter att pumpas in i en redan kraftigt subventionerad och regelgynnad vindindustri. Det borde finnas andra lösningar.

Som jag uppfattar saken sönderfaller problemet i två olika delar.

- Uppstädning och återupprättelse av dem som drabbats av en vindkraftsanläggning som tagits i drift.
- Uppstramning av regelverket för anläggningar under projektering och regler för framtida vindkraftsetableringar, så att regelverket svarar mot de grundläggande krav på egendomsskydd som återgivits ovan.

Befintliga anläggningar bedriver en miljöfarlig verksamhet som kan angripas med stöd av bestämmelserna i MB 32 kap om den orsakar skador på omgivningen. Regelsystemet är dessvärre en skrivbordsprodukt som inte ger den drabbade tillgång till en rättvis rättegång. Att bygga en rättegång på bestämmelsen om rätt till ersättning för miljöskada förutsätter en omfattande och komplex utredning om tekniska frågor, om fastighetsvärdering och en hel del annat. Den drabbade torde inte disponera medel för rättegångskostnader utöver den ram som rättskyddet i hans/hennes rättskydds försäkring medger. Motgångsvärdet vid förlust kan räknas i miljoner. På svarandesidan finns den samlade vindindustrin vars ekonomiska resurser i sammanhanget torde vara obegränsade.

MB 32 kap svarar inte mot det krav på tillgång till en rättvis rättegång som Europakonventionen och EU-stadgan föreskriver.

Förutsättningen är här att den drabbade helt oförskyllt hamnat i en situation där stora delar av värdet på hans/hennes egendom uttraderats. Vindkraftsexploatören har ändrat omgivningens markanvändning för egen ekonomisk vinning. Situationen liknar i allt väsentligt en expropriation, och det ligger nära till hands att tillämpa expropriationslagens rättegångskostnadsregler – dvs den som exproprierar får svara för samtliga rättegångskostnader i första instans.

Här finns emellertid ett ytterligare problem. Mål grundade på MB 32 kap skall prövas av Mark- och miljödomstolen som första instans – dvs samma domstol som tidigare förklarat att det inte finns några hinder mot vindkraftsetableringen. Att en drabbad kommer att uppfatta den domstolen som "opartisk och rättvis" är inte troligt, i vart fall inte om domen går honom/henne emot. Enklast löser man detta problem genom att hela MB 32 kap överförs till skadeståndslagen där det systematiskt rätteligen hör hemma.

Nya och projekterade vindkraftsanläggningar behöver striktare regler än de som hittills tillämpats. Som tidigare nämnts kommer en vindkraftsetablering att ta lång tid i anspråk, från offentliggörande genom inbjudan till samråd, fram till dess MB 32 kap kan komma i tillämpning. Här handlar det i normalfallet om tio till femton år. Under den tiden lägger projektet en död hand över stora områden. Den som drabbas av ett kraftigt reducerat fastighetsvärde har inte tillgång till något rättsmedel. Han/hon kan inte få sina civila rättigheter prövade av en opartisk domstol inom skälig tid. Det här är inte en rättsenligt acceptabel ordning enligt Europakonventionen eller EU-stadgan.

Saken kan enklast hanteras genom att MKB-direktivet art 3.1.d tillämpas i enlighet med sin ordalydelse.

- När samrådsinbjudan sker skall det finnas en sakägarförteckning. Den som är missnöjd med sakägarförteckningen skall ha möjlighet att få sin sakägarställning och talerätt prövad.
- Inom viss tid från samrådet skall exploatören ha klarlagt hur den planerade vindkraftsanläggningen kommer att påverka värdet på sakägarnas fastigheter. Den som är missnöjd med den värderingen skall ha möjlighet att få värderingen prövad.

Som ovan

Hans Kindstrand

Bilaga

Utdrag ur Holmens tillståndsansökan, ingiven till Miljöprövningsdelegationen vid Länstyrelsen i Östergötland Dnr 19201-2021

För ordningens skull erinrar Bolaget även om att igångsättningstiden avser den tidpunkt då verken levererar el till elnätet. Verksamhetsutövaren avgör själv om och när ett tillstånd ska tas i anspråk och därmed bli gällande gentemot verksamhetsutövaren. Det är således inte möjligt att föreskriva om att tillståndet ska tas i anspråk inom en viss tid eller liknande (jfr MÖC 2014:44).

Bolaget föreslår mot bakgrund av ovan att igångsättningstiden, dvs. den tid inom vilken verksamheten ska ha tagits i drift, bestäms till sju (7) år från lagakraftvunnet tillstånd.